

Gabriel, Jiří

[Hlaváček, Luboš. Řeč tvarů: umění vnímat umění]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1986, vol. 35, iss. B33, pp. 111-112

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106323>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

světa (v našich společenských kontextech aktualizovanou jako úsilí o „křesťanskou Evropu“). Karola celým svým badatelským úsilím dokazuje, že přitom nejde o ryze „duchovní“ aspirace, nýbrž o povýtce univerzalistické cíle a partikulární světské zájmy nezřídka jasné politické povahy. Již touto svojí charakteristikou stojí problematika soudobého katolicismu v ohnisku zájmu naší společenské praxe. Je zcela zřejmé, že v tomto smyslu se ani v budoucnosti neobejde bez poučených, argumentačně podložených a ideově akcentovaných prací, k nimž recenzovaná knížka nesporně náleží.

Aleš Sekot

Luboš Hlaváček: Řeč tvarů. Umění vnímat umění. Horizont, Praha 1984. 245 stran a obrazové přílohy.

Práce L. Hlaváčka *Řeč tvarů*, věnovaná výtvarnému umění jako nejstarší umělecké činnosti v dějinách lidstva, zahájila novou řadu Malé moderní encyklopedie *Umění vnímat umění*, která má čtenářům pomoci k hlubšímu chápání jednotlivých oborů umělecké tvorby, k vnímání uměleckých děl oprostěnému od zjednodušujících apriorních dogmat a konvencí, z nichž mnohé jsou důsledkem jen nedostatečných zkušeností a chybějících věcných informací. — Rozsah problémů, o nichž Hlaváček v knize jedná, je velmi široký. V úvodu odmítá každý dogmatický pohled na umění; stručně shrnuje názory filozofů a estetiků na pojem krásy od doby starých Řeků a na proměnách obsahu této stěžejní estetické kategorie ukazuje její společenskohistorickou podmíněnost a z ní vyplývající podmíněnost hodnotících estetických soudů. Po charakteristice specifických vlastností výtvarného umění, jeho funkce a poslání, se zastavuje u otázky dialektického vztahu formy a obsahu v jednotě výtvarného díla. K tomuto tématu se v knize několikrát vrací, nejvýrazněji však svůj názor formuluje hned v první části knihy: „Forma (...) je základním pořádkovým činitelem, který nelze chápat puristicky bez vztahu k ostatním estetickým hodnotám v umění, jako jsou faktory smyslové, expresivní, funkční či společenské. Znamená jasné uspořádání uměleckého díla za určitým a myšlenkově zjevným cílem. (...) Obsah je nositelem myšlenkového výrazu díla pomocí specifických formálních prostředků, jež ve výtvarné sféře jsou barva, čára, plocha, světlo, objem a jejich vzájemné prostorové kompoziční vztahy. Teprve v této přímé a nenarušitelné souvztažnosti mezi obsahem a formou dostává dílo přesnou výrazovou kvalitu a získává onu významovou hodnotu opírající se o ryzi výtvarnost celé struktury“ (s. 38–39). Po kapitolách o svébytnosti a vývojových proměnách tvarosloví malířství (pojetí prostoru, perspektivy, barvy) přechází Hlaváček k vysvětlení specifických rysů architektury, sochařství a užitého umění. Vlastní názory prokládá a doplňuje stanovisky různých filozofů, historiků umění a umělců samých. V množství uměnovědných, technologických, historických a filozofických informací se však často vytrácí hlavní smysl knihy: přiblížit čtenáři „řeč“ výtvarného umění. Podobný charakter mají i pasáže věnované vybraným námětům výtvarného umění — aktu, portrétu, krajině a zátiší; autor se v nich znovu vrací i k otázkám, o nichž psal už v předcházejících kapitolách, např. k formotvornému principu kubismu, emocionálnosti expresionismu, tvaroslovnému řádu abstrakce. V další části knihy se Hlaváček zabývá i otázkou „moderního umění“. V širším slova smyslu chápe „modernost“ jako tvůrčí projev nesouhlasu s uměleckým konzervatismem, podporovaným často oficiální kulturní politikou, v užším slova smyslu jí označuje některé směry z konce 19. a z 20. století, jež jsou „v důsledném rozchodu s tradicí, alespoň s tou, kterou představovala dogmatická neměnnost estetických postulatů, uzákoněných evropskými akademii 18. a 19. století“ (s. 190). V této souvislosti pak stručně charakterizuje symbolismus, fauvismus, expresionismus, kubismus, futurismus, nfigurativní umění, dadaismus, surrealismus, imaginativní umění (také zde se setkáváme s mnoha údaji, jež známe už z dřívějších jeho výkladů). Knihu uzavírá popisem několika poválečných výtvarných tendencí (akční a informační malba, pop-art, op-art) a kapitolou o „étosu socialistického umění“, přinášející i podnětné vymezení realismu jako „celého životního postoje a takového způsobu zobrazování, při kterém skutečnost ve své úžasné bohatosti zahrnuje všechny vztahy mezi subjektem a objektem, obsahuje nejen minulé, ale také budoucí, nejen

události, ale také zážitek, dojem, sen, předtuchu, intimní pocit, fantazii“ (s. 216). Realismus 20. století proto musí být, jak autor zdůrazňuje, „zcela zákonitě jiný, než optický realismus 19. století“; současný socialistický realismus se musí vyznačovat „výtvornou moderností“, „skutečným novátorstvím vyjadřovacích formových postupů“. — Hlaváčkově odborné erudici, znalectví umění, širokému rozhledu a v neposlední míře i novátorskému přístupu k složitým otázkám umění vdčíme za knížku, která nám pomůže podávat se s větším porozuměním na výsledky staršího i současného uměleckého snažení. Dodejme však ještě, že svým způsobem jeho práce znovu připomíná, že některé uměnovědné otázky lze řešit jen s pomocí filozofie a že filozofie sama zase může z oblasti umění i uměnovědy čerpat cenné informace a podněty pro řešení svých nejvlastnějších světonázorových problémů.

Jiří Gabriel

Josef Wolf: Abeceda národů. Výkladový slovník kmenů, národností a národů. Horizont, Praha 1984. 267 stran, obrazové a mapové přílohy.

Spolu s tím, jak se Země s postupující moderní civilizací stává jedním celkem i z hlediska jejich obyvatel, zasahují do našeho života v nejrůznějších souvislostech i lidé často z velmi vzdálených krajů, příslušníci nejrůznějších států a národů. Wolfova Abeceda národů je proto práce velmi aktuální a potřebná; přináší mnoho dat o „přibližně třech tisících“ kmenů, národností a národů, a to nejen současných, nýbrž i minulých, dnes už neexistujících. — Náš známý antropolog a cestovatel se ovšem ujal úkolu, který by zůstal velký i pro početný kolektiv badatelů. Už první novinové zprávy upozornily, že některá hesla nejsou bez omylu a nepřesnosti (např. Jiří Adámek ve Svobodném Slově 19. 1. 1985 to doložil na heslech Rumuni a Maďaři). Autoři encyklopedických prací jistě počítají s připomínkami specialistů; výsledky Wolfova úsilí mohou posuzovat odborníci hned z celé řady vědních oborů. — V jedné recenzi Abecedy národů bylo řečeno, že „fakta a data s sebou nesou zákonitě i omyly a nepřesnosti“. Tím více je škoda, když se autor dopustí i lapsů, jež jdou na vrub spíše nepořádných formulací, nedůsledností atp. Nemusíme být přece historiky starověkého Říma ani znalci dějin Anglie, abychom se vyvarovali tvrzení, že termín Britanové byl odvozen ze jména syna jednoho římského císaře; jen tak totiž můžeme rozumět úvodní hesla Britové: „Britové, Britanové (z lat. Britannicus = jméno syna římského císaře Claudia) (...)“ (Přesnější poučení o „původu jména celého ostrova“ a o tom, jak se Claudiovi dostalo „dědičného titulu Britannicus“ a jak se „jeho synáčkovi tedy říkalo Drusus Britannicus nebo prostě Britannicus“, dostaneme i v populární Gravesově románu o císaři Claudiovi.) Podobně se mi nezdá, že by Wolf nevěděl, že za titulem některých hesel místo slíbeného „jména národa v jeho vlastním jazyce“ píše jména států nebo jiná topografická jména (u Portoričanů říká přímo: Puerto Rico = bohatý přístav). — V naší anotaci si dále všimneme jen některých pasáží úvodní části Abecedy národů. Na malé ploše se v ní Wolf dotýká mnoha otázek, které jsou stálým předmětem diskusí. I zde by řada formulací potřebovala formální nebo i obsahovou korekturu. Například v kapitole Od kmene k národnosti a národu nejsou dostatečně vloženy termíny „etnická skupina“, „etnické společenství“ ani jejich vztah. O „etnické skupině“ se tu někdy mluví v širším, obecnějším smyslu (etnickou skupinou je rod stejně jako národ), jindy v užším, speciálnějším smyslu („etnická skupina“ pak označuje určitý vývojový stupeň na cestě od rodu k národu). Národ sám Wolf přirozeně chápe jako nejvyšší etapu vývoje etnika; mluví však nejen o „moderním národu“, nýbrž i o „národu starověkém“ a „národu středověkém“. Čtenář se však nic nedoví o tom, jaký je vztah mezi „starověkým národem“ a „národností“, když i národnost jako nižší etapa vývoje etnika vzniká „v období rozpadu rodové a kmenové společnosti v procesu utváření třídní společnosti a státu“. A podobně: proč se říká, že ve „středověkém českém státě Přemyslovců“ vzniká „česká národnost“ a ne „český středověký národ“? A proč Wolf v některých heslech charakterizuje národ jako „buržoazní“ (např. Belgičany) a v jiných jako „moderní buržoazní“ (např. Brazilce); podle jeho vlastního vymezení „moderního národa“ je přece každý „buržoazní národ“ národem „moderním“ (stejně jako „socialistický národ“, „socialistický“ je tu konkrétněj-